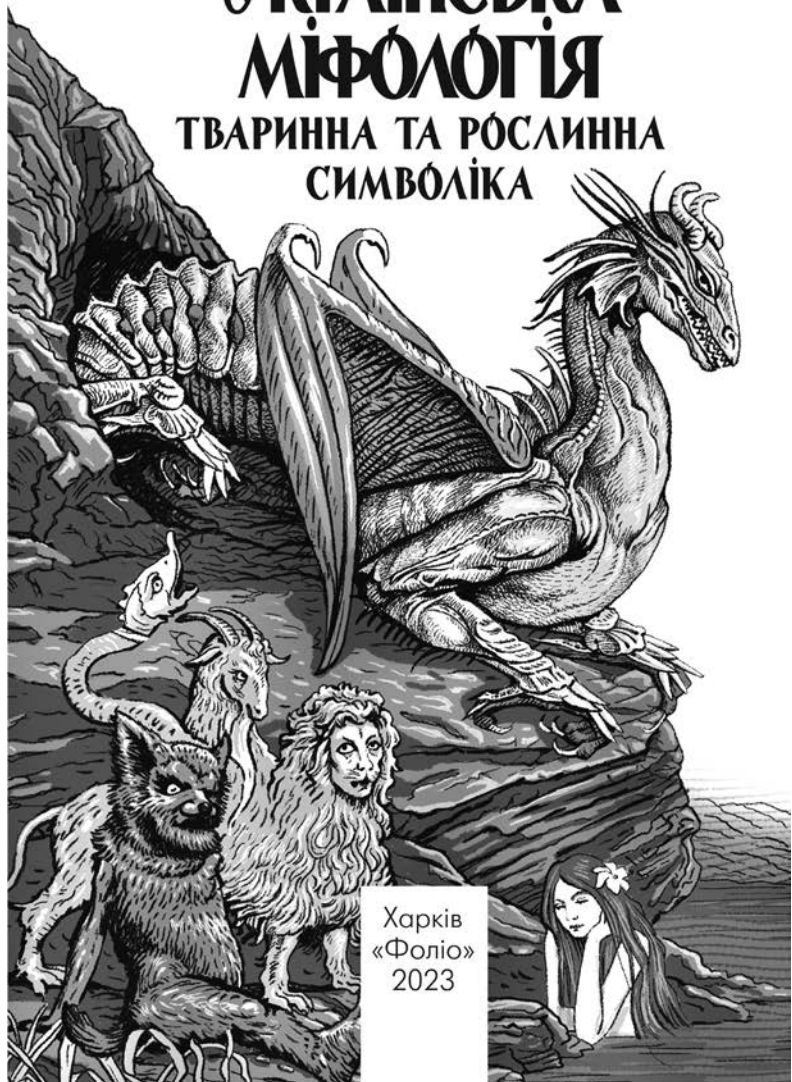




ОЛЕКСІЙ КОНОНЕНКО

УКРАЇНСЬКА МІФОЛОГІЯ

ТВАРИННА ТА РОСЛИННА
СИМВОЛІКА



Харків
«Фоліо»
2023

Купити книгу на сайті kniga.biz.ua >>>



ТВАРИННА СИМВОЛІКА

У різних міфологічних традиціях тварини, птахи, риби, комахи, як реальні, так і фантастичні, зокрема зооантропоморфні, згадуються як божества, тотемні предки, культурні герої, духи-покровителі, помічники міфічних персон, уособлення природних стихій, символи або іпостасі персонажів, об'єкти ритуалу жертвопринесень, трикстери (демонічно-комічні дублери культурного героя, наділені рисами шахрая, хитруна, крутія, пустуна, бешкетника). Щодо Світового дерева тварини розташовані по вертикалі. З вершиною співвідносяться птахи, які є символом вищого небесного божества (орел — Перун, голубка — Лада); з серединою — копитні тварини, інколи комахи (бджоли); з коренями (низом) співвідно-



сяться жаби, миші, риби, бобри, видри, ведмеді, змії та інші хтонічні тварини, комахи. Поширений міф про сутичку вищого небесного бога, символом якого є птах — орел чи сокіл, з нижчим земним супротивником в іпостасі змія або якогось фантастичного чудовиська (протистояння Перуна і Волоса в слов'ян). Поширене уявлення про те, що душа людини може літати у вигляді птаха чи комахи.

Людська уява протягом тривалого часу породила чимало фантастичних, неймовірних істот — драконів, зміїв, велетенських птахів, плазунів, напівтварин-напівлюдей тощо. Це відбувалося, коли людина не могла пояснити деякі природні явища або коли перекручували оповідки мандрівників, хоча фантазували й самі мандрівники, які поверталися з далеких країв. За часів писемності такі фантазії фіксувалися на папері й дійшли до наших днів у збірниках, словниках, азбуковниках, бестіаріях, фізіологах тощо. Наприклад, рукописний слов'янський збірник XVII ст. „Лусідаріус, тобто Золотий бісер” подає окрему розповідь про „диких людей”, де є таке повідомлення: „Люди-поподесси живуть біля моря-океану, голови у них людські, а руки й ноги як кінські ноги, а ходять на усіх ногах”. Або: „Про потоміїв. Люди, які називаються потоміями, ходять на руках і на ногах, бороди у них довгі, а самі вони напівлюдина-напів-



кінь. Багато й інших усіляких дивних людей як в Індійській, так і в Сирійській стороні: у деяких собачі голови, інші — без голів, а на грудях зуби, а на ліктях очі, а інші — з двома обличчями...” Тут і кентаври, і песиголовці...

Вшанування тварин починається з глибокої давнини. Слов'яни, які жили в лісах і степах часто стикалися з представниками тваринного світу. Деякі звірі ставали дуже потрібними в житті, за умови, що з ними вміло налагоджували контакт; інших же поважали за силу — давні люди вважали їх захисниками, оберегами роду чи племені, таких тварин називали тотемами.

Тотемного звіра заборонялося вбивати, йому треба було годити, щоб він допоміг, а не нашкодив. Було й навпаки: щоб стати поважним чоловіком, воїном, мужем, треба було виконати ритуал — вбити тотемного звіра і взяти від нього шкуру чи зуб або з'їсти печінку чи серце.

Тотемізм спричинив те, що назви звірів мужі та воїни брали собі за імена. Це збереглося до сьогодні в прізвищах: Ведмідь, Лисиця, Вовк, Тур, Орел тощо. Тварини персоніфікувалися і це також дійшло до нинішніх часів у народних казках: лисичка-сестричка, вовчик-братик, дядько-ведмідь.

Персоніфікацію тварин застосувала навіть християнська релігія: за повір'ями, худоба в різдвяну ніч розмовляє людською мовою.



Тотемність, порівняння тварин з божествами, природними стихіями, перевтілення людини в тварину дійшло до наших часів у казках та легендах.





А) МІФІЧНІ ТВАРИНИ І ПТАХИ

Алконост. Аспид. Білий кінь. Василіск. Веретениця. Виз. Гамаюн. Гідра. Горгонія. Грифон. Грумантський пес. Дракон. Єндроп. Зінське щеня. Змій. Індрик-звір. Каган. Китоврас. Кит-риба. Крак. Ламя. Мелюзина. Мраволев. Нагай. Неясит. Онокротал. Песиголовці. Полкан. Полоз. Саламандра. Самоглот. Сарана. Сирени. Сірин. Скилла. Стерляжий цар. Стратим. Сфінкс. Таранд. Фараонки. Фенікс. Хала. Химера. Ярчук. Ящір.

АЛКОНОСТ

Алконост — в апокрифах, легендах, переказах фантастичний райський птах журби і печалі; частий персонаж духовних віршів, де згадується разом з птахом Сірином. На лубках Алконост зображувався з крилами і руками, з лицем жінки, з короною на голові.

Образ взятий від грецьких міфів про **Алкіону**, доньку Еола, яка з горя кинулася в море, але боги обернули її птахом **зимородком** (алкіоном). Легенда ця, як інші давньогрецькі перекази, стала загальновідомою в різних краях, дійшла до Русі.



У вислові: „Алкіон є птах” з часом Алкіон перетворилося на гарне і загадкове Алконост.

Алконост висиджує яйця на березі моря сім днів, і ще тиждень годує пташенят — в цей час море спокійне; за іншою версією, під час шторму птах опускає яйця у безодню і тим заспокоює море. Хто почує спів цього казкового птаха — забуває про все на світі.

„Алконост поблизу раю перебуває, інколи і на Євфраті-ріці буває. Коли у співі глас випускає, тоді і сам себе не відчуває. А хто поблизу тоді буде, той все на світі забуде: тоді розум від нього відходить